

O Ž/životě s češtinou

Ivana Bozděchová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Pod tímto názvem – pro lektory a učitele češtiny zvláště výmluvným, ne-li podobně osudovým – se skrývá pouťavé, odborně poučené, různorodé a zároveň tematicky poslušně uspořádané vyprávění přední české bohemistky a didaktičky češtiny, vysokoškolské profesorky **Marie Čechové**. Autorčinu věrnost oboru i škole dokládá mj. to, že ji mnozí známe ze školy (ať už jako žáci či učitelé, neboť její jméno se jako spolu/autorské objevuje v řadě učebnic českého jazyka, zejména pro základní školy), ze studia a z vědecké práce (jako autorku mnoha odborných bohemistických a didaktických prací nebo jako vedoucí redaktorku časopisu *Český jazyk a literatura*). Známe ji však také jako zručnou a zkušenou autorku naučně-popularizačních textů a prací, v nichž užitekává a širokému okruhu čtenářů zprostředkovává a přibližuje své bohaté a dlouholeté zkušenosti ze všech svých profesních aktivit i z vlastní řečové praxe. Její nová kniha **Život s češtinou. Nomen omen. Češka – češtinářka – Čechová** (Praha, Academia 2017, 391 str.) právě k takovým textům patří, podobně jako její předchůdkyně *Řeč o řeči* (Praha, Academia, 2012, 311 str.). Volbu titulu a podtitulu knihy autorka sama objasňuje: „Název knihy vychází z toho, že my Češi s češtinou žijeme, my češtináři jsme s ní spojili svůj profesní život. Čeština prolíná celým mým osobním životem, snad osudové je i mé přijetí ziskané manželstvím...”

Autorka si pro své úvahy vybírá především nové a dynamické jevy z naší každodenní komunikace, zamýšlí se nad nimi a retrospektivně z pohledu jazykového vývoje k nim i k celkové jazykové situaci zaujímá postoje. Kniha má tři oddíly: **I. Úvahy o řeči** (s pododdíly *O řeči a stylu, Úvahy nad kodifikací, Nad frazeologií v řeči, Úvahy*

ŽIVOT S ČEŠTINOU

NOMEN OMEN
ČEŠKA – ČEŠTINÁŘKA – ČECHOVÁ

Marie Čechová

Kniha navazuje na předchozí *Řeč o řeči* (Academia, 2012), čerpá materiál z živé řečové praxe, a to běžné, mediální, odborné a školské. Zachycuje řečové jevy v jejich dynamice, všimá si posunů v jejich užívání v konfrontaci s jevy systémovými. Zaujímá stanovisko k řečovým jevům z perspektivy možného jazykového vývoje, má tedy převážně úvahový charakter.

Obsahuje dva základní oddíly: I. Úvahy o řeči (nejrozsáhlejší oddíl) a II. Úvahy nad češtinou ve škole, III. (nejkratší oddíl) nese název *Paměť pro budoucnost*.

Kniha se orientuje na odbornou obec češtinářů, zvláště na učitele a studenty češtiny, na profesionální uživatele češtiny i na širší kulturní veřejnost.

Název knihy vychází z toho, že my Češi s češtinou žijeme, my češtináři jsme s ní spojili svůj profesní život. Čeština prolíná celým mým osobním životem, snad osudové je i mé přijetí ziskané manželstvím (viz podtitul knihy *Nomen omen. Češka – češtinářka – Čechová*).

lingvistika [lingvistiika]
nauka o jazyce (jazykověda, jazykozpyt) ling-vi-sti-ka, ma, ling-vi-sti-ky, ling-vi-sti-ly;
podtitule přímno rodu ženského

academia

pojmoslovně), **II. Úvahy nad češtinou ve škole** (*Ideál a smysl výuky češtiny, Vzdělávání učitele a žáka, Čeština i pro cizince*) a **III. Paměť pro budoucnost**. Kniha je vybavena anglickým resumé, jmenným (autorským) a věcným rejstříkem a seznamem zkratk. Pozorování jazykového vyjadřování, aktuální a zajímavé příklady i fakta nás zavádějí do různých oblastí současné komunikace běžné, mediální, odborné a školské.

Při četbě (I. oddíl) se např. poučíme – vyjádřeno titulem kapitoly – *Co jazyk nabízí a uživatelé nedoceňují*; jsou to různé prostředky variantní, synonymní, jejichž výběr záleží především na kontextu a situaci užití. Ne vždy jsou však užívány náležitě, mnohdy dochází k záměnám (*chodící pomůcky* místo náležitě *chodící pomůcky*), objevují se nové podoby (nepřechýlená příjmení *paní Svoboda, paní Kučera* – a jak je skloňovat: *s paní Svobodou, s paní Svoboda, s paní Svobodovou?*), jiné prostředky ustupují (kondicionál minulý). Poučná i zajímavá je analýza mluvených projevů profesionálních mluvčích a jejich proměn, v knize ilustrovaných na příkladech z pořadů stanice ČRo Dvojka; i v nich se nechtěně podaří zaměřit

Profesorka Marie Čechová a režisér Zdeněk Troška na 8. společném setkání učitelů u krajanů a lektorů češtiny v zahraničí v roce 2016

příbuzná slova (*očekávatelný* x *očekávaný*, v životě máme určitá *periodika* místo *periody*), užít vycpávková slova (*To je například, já nevím, v Rakousku; člověk tam čas jakoby neřeší; co se týče jakoby měřítek*), kontaminace konstrukcí (*jsme za to moc rádi* místo *vděčni, pokud se vám stane tato zkušenost* místo *pokud máte tuto zkušenost*), nenáležitý pořádek slov (*Pokládají se za nejspíš mrtvé* místo *Pokládají se nejspíš za mrtvé*) apod. Aktuální jsou dále proměny v sociolektech; tak se např. posouvají hranice mezi slangovými, argotickými či profesními a bezpříznakovými prostředky, v sociolektech se mění i vlastní jména (viz přezdívky jmen emigrantů, zahraničních studentů a učitelů apod.), v pohybu jsou slovesné vazby a předložkové konstrukce (viz snahou po jazykové ekonomii motivované spřahování předložek typu *S námi můžete jet do i z Londýna* místo správného *do Londýna i z něho*).

Stále aktuální, ba akutní jsou otázky kodifikace češtiny – autorka se nad ní zamýšlí z hlediska pragmatického a z pohledu cizinců. Nekonečný a nekonečně zajímavý je – opět řečeno titulem kapitoly – *Život frazémů*. Ani v jejich užívání a chápání se někdy nevyvarujeme omylů, natož pak cizinci učící se česky. Aktualizací frazémů vznikají jejich varianty, viz *kouká jako tele na nový vrata* → *kouká/čumí/vejrá jako kráva / bacil do lékárny / jako slípka do mikrovlnky / žába ze salátu* apod.

Ve II. oddíle knihy najdou prostor pro společné zamýšlení především učitelé češtiny – mnohé z otázek naznačených v titulech kapitol si možná také kladou: *Nenaplnitelný ideál češtináře? Ztracená středoškolská léta? Zrušíme nejen jazykové rozborů? Čtenářům Krajin češtiny budou zřejmě nejpříhodnější kapitoly o češtině cizí a mateřské, o výuce věcných stylů nebo frazeologických obrátů v hodinách češtiny pro cizince. Znalost české frazeologie je jistě průkazným znakem stupně zvládnutí češtiny – nesprávně pochopený frazém může cizince přivést až ke komunikačnímu neúspěchu, viz např. frazémy *koupit za pět prstů* – ‚koupit za pět korun‘, *svatý týden* – ‚týden před Velikonocemi‘ apod.*

Úvahy a zkušenosti lingvistické a bohemistické konečně doplňují retrospektivy tematicky specifikované (III. oddíl), aby se tak čtenáři přiblížila úloha učitele češtiny ve vztahu k regionu, tradice soutěže *Olympiáda češtiny* a časopisu *Český jazyk a literatura* nebo podíl vybraných osobností na vývoji české lingvistiky a vyučování češtině.

Život s češtinou – jak jsem se pokusila jen v krátkosti naznačit – je moudrou knihou, ke které může sáhnout učitel i student českého jazyka, jeho rodilý mluvčí i cizinec jako adept jeho poznání, a najde v ní poučení, zkušenost, doklady bohatosti jazykových prostředků a funkčních možností češtiny pro komunikaci a hluboké zaujetí i citový vztah. Taková inspirace je jistě užitečná v každodenních (a mnohdy nelehkých) situacích i pro učitele češtiny jako jazyka cizího. Protože i pro ně platí, mají-li dosáhnout naplnění svých cílů a svého poslání: „Nejvýbornější z lidí být musejí.“ A jen tak se pro ně čeština stane – tak jako pro autorku knihy – láskou na celý život.

Knihy vyšla v roce významného životního výročí profesorky Marie Čechové.

